

<11>

GUEROTIC GUERORA

*ibilteac dacartzen calteac eracutsi baño len
esango da cerbait alpertasunaren ganean, bada emendic
dator gueroco lucemenduan ibiltea.*

5

LENENGO BURUA

*Celan, besteac beste diriala, alperqueriatic igues
eguiteagaitic bere, bear eguin bear dan.*

1 §.

10 Gure Jangoicoac, munduco beste gauza guztien ondoan guizona bera, bere gai antz, bere imagiña eta irudira, bapere becatu-ric eta becatuaren erras- turic bere baga, apaindura, doe ta era guztico edertasunez dotaturic ta zo- rionduric eguin ebanean, ifini eban bertati lurrac euquen parteric, lecu ta to-

-
- 1-2 *GUEROTIC GUERORA*: honen aurrean Axularrek *GUERO HASTEN DA* dakar (GGero 21).
1-4/5 *bada... ibiltea*: letra txikiagoaz lerro artean erantsia. Izenburua oro har Añibarrorena da; Axularrek *GUEROTIC GUERORA dabillanaz eguiten den liburuaren lehen parte* dio (GGero 21).
1-6 *BURUA*: leh. *Capitulua*, Axularrek bezala (GGero 21).
1-7 *Celan*: leh. *Nola*, Axularrek bezala (GGero 21); ik. 1-80. oh.
besteac beste: leh. *besteac besteac*, < *bertceac bertce* (GGero 21); ik. 15-141. oh.
1-8 *bear eguin bear dan* < *behar den trabaiillatu* (GGero 21).
1-11 *bere gai antz*: Añibarroren itzulpen askea (ik. § 5.3.4), < *bere gainqui* (GGero 21).
bere imagiña eta irudira < *bere imaginara eta idurira* (GGero 21).
1-11/12 *errasturic*: leh. *jausteric*, < *cutsuric* (GGero 21).
1-13 *bertati*: *-i* ostein tinta nato bat; ziurrenik leh. *bertatic*, < *berehala* (GGero 21). *-ti / -tic* zalantzaz ik. § 4.3.1. Bestalde, *bereala* ere, *bertati(c)* bezala, komun bada ere bere ustetan (cf. *VB*, s.v. *inmediatamente*, etab.), sarrienik aldatu egiten du.

15 quiric onenean, lurreco Parabisuan, egotaldi atseguintasunez, zorionez ta gozotasunez betean. Eta aguindu eutsan landu eguiala, bear eguin, zaindu, jagon ta gorde ondo á Parabisua (Genes. 2).

20 Baña, celan lurra landutea, apaindutea, escuz bear eguitea, eta gordeteco bearrean ta premiñan jartzea dirian becatutic sortu, erne, jaio ta eldu dirian eradenduac, landarac, frutuac ta ondorengo errastuac, ondaquiñac, emparauac; eta oraindiño orduan etzan becaturic, ez becatuaren quiñuric, siñuric, ez famaric, ez aitatzeric, ez barriric, dirudi etzala eguiaz oraindo orduan Parabisu á landu ta gorde bearric. Cetaraco, bada, emon eutsan orduan Jangoicoac guizonari á mandamentua? Eranzuten dau Santo Tomasec, esaten dabela (S. Thom. 1. p. q. 102. art. 3): Etzan, ez, orduco bear eguitea penagarrri izango, orain becatu eguin ezquero leguez. <12> Baña ori izango zan

- 1-13/14 *parteric, lecu ta toquiric* < *parteric eta aurquientçaric* (GGero 21).
 1-14 *egotaldi* < *leccu* (GGero 21); ohartu Añibarrok *lecu* erabili berri zuela.
 1-14/15 *atseguintasunez, zorionez ta gozotasunez* < *placerez* (GGero 22).
 1-15 *aguindu eutsan* < *manatu çuen* (GGero 22).
eguiala: aurrean letra bat ezabaturik: *c-* dateke, noski (ik. § 5.1.3.4).
 1-15/16 *bear eguin, zaindu, jagon ta gorde*: leh. *bear eguin ta gorde*, < *labora ceçala eta beguira* (GGero 22); gainean *zaindu, jagon, beguiratu* erantsi eta gero, *beguiratu* marra batez estali du.
 1-16 *á Parabisua*: ondoren *á* ezabatua.
 1-17 *lurra landutea* < *lur-lantcea* (GGero 22); ik. § 5.1.1.5.
escuz bear eguitea < *laboratcea* (GGero 22).
 1-18 *dirian becatutic...*: *dirian* aditza subjektuaren ondora aurreratu du (ik. § 5.2.1.1), < *beccatutic sortcen eta heldu diren...* *ondoreac baitira* (GGero 22).
 1-18/19 *sortu, erne, jaio ta eldu dirian* < *sortcen eta heldu diren* (GGero 22); *eldu*: ik. § 5.3.4.
 1-19 *eradenduac* < *chertoac* (GGero 22); cf. *VB eradendu* (b.) “enxerir o injerir” eta *HH edaen, edaendu* “enxerir”.
 1-19/20 *ondorengo errastuac, ondaquiñac, emparauac*: leh. *errasto* jartzen zuela dirudi, eta *ondaquiñac* gainean erantsita dago; < *ondoreac* (GGero 22); ik. § 5.3.4.
 1-20 *etzan*: Axularrek *ezpaitcen* (GGero 22), ondoko perpausaren azalpen modura.
 1-20/21 *quiñuric, siñuric*: gainean erantsia, *jaquite*-ren orde; *jaquite* bera ere, letragatik gerroago jarria, utzitako hutsune bat betetzen ari dela dirudi. Antza denez, Axularren *ayeruric*-ekin (GGero 22) arazoak izan zituen.
 1-21 *famaric* < *omenic* (GGero 22).
ez barriric: aurrean *bere*], ezabatua. Axularrek *ez aippamenic ere* (GGero 22); beraz, hasieran *ez aitatzeric bere* jarri, *bere* ezabatu eta *ez barriric* erantsi ondoren, *bere* berrezartzea ahaztu bide zitzaion.
dirudi: ondoren *ece* ezabatua, < *badirudi ecen* (GGero 22).
egiaz: aurrean *alambere*-edo izan litekeen zerbait, ezabatua; cf. *etcela halaber* (GGero 22); *halaber* ordezkatzeko arazoak izan zituen (ik. § 5.3.4).
oraindo: Azkuek (B-a...) markatzen du, Añibarroren *EL*-ko adibide batean oinarri hartuta.
 1-22 *landu ta gorde bearric*: leh. *landuteco ta gordeteco*, < *lantceco eta beguiratceco premiaric* (GGero 22).
 1-25 *ori* < *hura* (GGero 22); ik. § 5.1.2.1.

atseguin artze bat, ta bere contentu ta gustora cegoala, bere indar ta alegui-
 ñac probatze bat. Eta gorde ta jagotea bere, ez arerioetatic, ezpada beraga-
 nic, eta berac beretzat becatuz galtzetic gordetzea izango zan euqui bear
 30 eban ardura guztia. Baña San Juan Chrisostomoc emoten dau beste errazoi
 bat, nic darraiodan gaiari, puntuari obeto dagoquiona, diñoala (S. Chrisost.
 in cap. 2 genes.): Eguia da etzala orduan lur-parabisu atan eguitecoric, ez
 bear eguiteco premiñaric. Baña, alambere, gura ez eban Jangoicoac, an ce-
 goana, cegoquean gueldiric; ez bear eguitetic alpertutera ta naguitzera etorri
 etzedin, eta ce gauza charra ta ezaina zan eta dan alperqueria adietan emote-
 35 agaitic.

Casianoc diño (Casian. lib. 18, cap. 14) Paulo abade ermutar zarrác, pal-
 ma adar ta orri batzuc arturic, aecaz eguiten cituela otzarac, galbaiac, sare-

-
- 1-26 *bere contentu ta gustora < placerera eta aisiara (GGero 22).*
 1-26/27 *bere indar ta aleguiñac probatze bat < bere indarraren eta ancean frogatce bat*
(GGero 22); ik. § 5.2.2.
 1-27 *gorde ta jagotea < beguiratcea (GGero 22).*
 1-27/28 *beraganic < bereganic (GGero 22).*
 1-28 *berac beretzat becatuz galtzetic gordetzea < beretzat beccatuz galtcetic beguiratcea*
(GGero 22). Jatorrizko testuan ez dagoen izenordaina azalerazten du maiz, ulerte-
rrazago egin nahirik, ziurrenik (ik. § 5.4.2); oraingo honetan, perpausa berez gaitza
bazen, ez dirudi erraztea lortu duenik.
 1-28/29 *izango zan euqui bear eban ardura guztia < iñanen cen bakarrik (GGero 22). Pasartea*
zaila denez, hitzez hitz itzuli duenaz gainerakoa ulerpene errazteko erantsi duela di-
rudi.
 1-29 *Baña: aurrean Axularrek Humela dio San Thomasec dakar (GGero 22).*
 1-30 *nic darraiodan < ni narraican (GGero 22-23).*
gaiari: gainean erantsia; Axularrek pontuari bakarrik (GGero 23).
obeto dagoquiona < hobequi hurbiltcen çaicana (GGero 23).
diñoala < erraiten duela (GGero 23).
 1-31 *Eguia da etzala < Eguia da etcen... (GGero 23). Villasantek (1976: 21) puntuazioa al-*
datu dio, noski, Egia da, etzen... jarriaz.
orduan < o[r]jaiño orduan (GGero 23).
 1-32 *bear eguiteco < traillaatceco (GGero 23).*
gura ez eban < etçuen nahi (GGero 23); ik. § 5.2.1.
 1-33 *cegoquean < cegoan (GGero 23); ik. § 5.1.3.7.*
bear eguitetic < traillaatcetic (GGero 23).
 1-34 *ta ezaina: gainean erantsia; Axularrek gauça gaixtoa bakarrik (GGero 23).*
 1-36 *Casianoc diño: leh. Contatzen dau Casianoc (= GGero 23); ik. § 5.2.1.1.*
ermutar: Añibarroren eransketa; cf. Paulo abade çahar hura (GGero 23). Dirudienez,
Añibarro da ermu eta ermutar aldaerak erabiltzen dituen idazle bakarra (ik. OEH,
s.vv. eremu eta eremutar).
 1-37 *ta orri: gainean erantsia; Axularrek palma adar batçuc bakarrik (GGero 23).*
aecaz < hetçaz (GGero 23).
eguiten cituela: aditza aurreratu du (ik. § 5.2.1.1); Axularrek hetçaz... otharre eguiten
haritcen cela (GGero 23); ohartu halaber haritcen-en desagerepenari (ik. § 5.3.4).
 1-37/38 *otzarac, galbaiac, sareac: galbaiac gainean, ongi ulertzen ez den zerbaiten orde (be-*
hurbada otarrac), < çare, sasqui eta otharre (GGero 23). Cf. VB “cesta, cesto: b. n.

ac; eta guero azquenean, eguin ondoan, astearen buruan, guztiac banatu, de-
 40 seguin ta erreten cituela. Cerren, bataz, nola errietatic urrin cegoan, obraren
 valioac baño, gastu gueiago ecarrico eutsan aetara eroan bearrac; ta barriz,
 besteaz, cerren á bearreta ta lan guztia artuten eban, oraciño ta Jangoicoaren
 gauzac eguin ezquero, alperqueriatic igues eguiteagaitic, ta ez cuticia ta ira-
 bazteagaitic.

<13> Gure Jangoicoac emon cituen legue zarrean seireun ta gueiago
 45 mandamentu ta ceremonia mueta, eta aecaz batera aimbeste eguiteco non,
 diño San Pedroc (Act. 5), ez berac, ez bere aurrengoac bere, ecin eroan, ez
 jaso ebela ain carga astun andi pisutsua. Eta jaquin gura badozu, ea cergai-
 tic cargatu, beté ta astundu cituen Jangoicoac aimbeste mandamentuz, eran-
 50 zuten dau doctore jaquintsu batec (Abulens. in Prefac. in Levitic.), cargatu
 cituela aimbeste mandamentuz, sacrificioz eta ciremoniaz, aecaz batean
 quendu cedin aimbeste calteren ta damuren asiera, acia ta biztugarri dan al-
 perqueria.

-
- 1-38/39 *otzarea; g. otarra; n. sasquia, zarea*; halere, itzulpena egiterakoan *zare > sare* egin
 bide zuen. Ez dirudi *galbaia*c eta *sareak palma adarrez* egitea erraza denik, baina
 iturria kopuruan berdintzea lortu du, behinik behin.
- 1-39/40 *banatu, deseguin ta erreten < erretcen eta deseguiten (GGero 23).*
obraren... eroan bearrac < guehiago baitcecarqueyen garraioaren gastuac, obraren
valioac baño (GGero 23). Ohartu baitcecarqueyen > ecarrico eutsan aldaketari (ik.
 § 5.1.3.7); baita *gastu* erantsi izanari: bistan da Añibarrok ez zuela *ekarri* adiera ho-
 rretan ezagutzen; bide batez, erants bekio Axularrena, lehen agerraldia baita, *OEH*-ak
 (s.v. *ekarri* 1, atal berezi batean) Larregirengandik aurrera baino lekukotzen ez duen
 “produire” adierari.
- 1-41 *bearreta < travaillu (GGero 23).*
artuten eban: subjektuaren ondora aurreratu du aditza (ik. § 5.2.1.1); cf....*ihes eguite-*
agaitic hartcen baitquen (GGero 23).
- 1-41/42 *oraciño ta Jangoicoaren gauzac eguin ezquero < oracinotan eta othoizzetan unhatu*
ondoan (GGero 23).
- 1-42/43 *ez cuticia ta irabazteagaitic < ez ondoco irabaciagaitic (GGero 23).*
- 1-45 *mueta < suerte (GGero 23).*
aimbeste < hanbat (GGero 23).
- 1-46 *diño < erraiten baitu (GGero 23).*
bere < haren (GGero 23); ik. § 5.1.2.4.
- 1-46/47 *ecin eroan, ez jaso ebela < ecin bururic eguin çutela, eta ez iasan (GGero 23).* Ohar-
 tu joskera aldaketari (ik. § 5.2.5), baita *buru eguin*-en itzulpen badaezpadakoari.
- 1-47 *astun andi pisutsua < handia (GGero 23).* *astun:* gainean erantsia.
jaquin gura badozu < nahi baduçue iaquin (GGero 24).
- 1-48 *cargatu, beté ta astundu < cargatu (GGero 24).*
aimbeste < hanbat (GGero 24).
- 1-49 *doctore jaquintsu batec < doctor batec (GGero 24).*
- 1-50 *cituela:* leh. *cituen*, Axularrek bezala (GGero 24).
aimbeste < hanbat (GGero 24).
ciremoniaz < cirimonia suertez (GGero 24). Gorago *ceremonia* (1-45); cf. *VB* “cere-
 monia: c. *ciremonia, ceremonia*”.
aecaz batean < hequin batean (GGero 24).

55 Celan gure Jangoico maiteac janci cituen lurreco animaliac, aideco egaz-
tiac, ichasoco arraiñac ta basoco arechac euren eraco janciera ta soñecoz:
abereac narruz ta ullez, egaztiac lumaz, arraiñac escamaz ezcataz, ta arechac
azalez.

60 Eta celan arechac dagocen euren lecutic muguitu, urten ta aldatu baga,
eta bear lanic bere eguin baga, euren azpico lurraren gozoa ta guicentasuna
eurac gana euren sustraiacaz tiratuaz ta miazcauaz, aci, anditu ta mantentzen
dirian; animaliac abereac bere euren janariac ta alimentuac, bereala egoa
baga, erre ta egosi <14> baga jaten dituezan; eta baita bere echeac ta vicile-
cuac non-nai edocein lecutan ilundu, gautu ta arratsatuten jaquen toquian ar-
tzen dituezan; eta gueienac euren amaren sabeletic urten ta bertatic datoz
orren aurreratuac. Alan Jangoicoac, gura izan baleu, emon eusquiezan gui-

- 1-51 *aimbeste*: leh. *aimbat*, < *hanbat* (GGero 24).
asiera, *acia* ta *biztugarri* < *haste eta pitzgarri* (GGero 24). *acia*: gainean erantsia;
eransketa mugatuan jarri du, oker (ik. § 5.1.1.1).
- 1-53 *Celan*: leh. *Nola*, Axularrek bezala (GGero 24); ik. 1-80. oh.
Jangoico maiteac < *Iaungoicoac* (GGero 24); ik. § 5.4.2.
janci < *beztitu* (GGero 24).
- 1-54 *arechac* < *çuhaitzac ere* (GGero 24).
euren eraco janciera ta soñecoz < *bere beztimenda suerte batçuez* (GGero 24).
- 1-55 *abereac* < *Animaliac* (GGero 24).
escamaz ezcataz < *ezcataz* (GGero 24).
- 1-57 *arechac dagocen* < *çuhaitzac bere dauden* (GGero 24).
euren lecutic < *leccuetaric* (GGero 24).
muguitu, urten ta aldatu baga < *higuitu gabe* (GGero 24); *urten*: gainean erantsia.
- 1-58 *bear lanic bere eguin baga* < *trabailatu ere gabe* (GGero 24).
euren < *bere* (GGero 24).
- 1-59 *eurac gana* < *bere gana* (GGero 24).
sustraiacaz < *erroez* (GGero 24).
tiratuaz ta miazcauaz < *thiratz eta edosquiz* (GGero 24). *miazcauaz*: gainean, *chu-
patuaz-en* ordez, baina hau ezabatu gabe.
aci, anditu ta mantentzen < *hazten, handitcen eta mantenatcen* (GGero 24).
- 1-60 *animaliac abereac* < *Aniamaliec* (GGero 24).
euren < *bere* (GGero 24).
- 1-60/61 *egoa baga* < *ego gabe* (GGero 24) < *eho gabe* (Gero 24). Bigarren argitalpenaren al-
daketak hanka-bururik gabeko irakurketa eragin dio.
- 1-61 *baita bere echeac...* < *bai bere etcheac... ere* (GGero 24).
- 1-62 *non-nai edocein lecutan* < *non nahi den* (GGero 24).
ilundu, gautu ta arratsatuten < *arratsten eta ilhuncen* (GGero 24); *gautu*: gainean,
ar] (*arratsatuten?*) izan daitezkeen letra pare baten ordez.
- 1-62/63 *artzen dituezan* < *hartcen* (GGero 24); ik. § 5.2.17.
- 1-63/64 *euren amaren sabeletic... orren aurreratuac* < *berehala bere ameen* [sic] *ondotic baito-
aci, cein baitira abantail handiac* (GGero 24). *bertatic*: gainean, *bereala-ren* ordez.
aurreratuac-ek marra bat du gainetik, inoiz ordezkatzea pentsaturik balu bezala.
- 1-64 *eusquiezan*: jat. *eusquiozan* (arg. zuz.); leh. *eusquion*. Aldaketaren zioetarako, cf. hu-
rrengo oh.

- 65 zonai bere onelaco gauzac ta andiagoac bere. Janci euquezan, echedun eguin euquezan, emon eusquiezan bear cituen ondasun ta gauza guztiac ecer bere costa бага. Baña ez eban alan ifini gura izan. Eta cergaitic ez? Alperric egon etzedin amoreagaitic. Eta, San Ambrosioc diñoan leguez, artu eban adimentua empleatu leientzat (S. Ambros. pefat. in Levit.). Cerren, baldin orain,
- 70 gauza guztiac ain nequez ta aibat costaric irabaci ezquero, ain nagui alper ganorabacoac bagara: cer guintequez, gura dogun guztia nolana eta nosnai escuen artean bagueunco? Ecer bere falta ezpalichagu? Esan guiñeique Evangelioco aberatsac leguez (Luc. 12): Jan ta edan daigun; poztu, diverti ta atseguin gaitecen; cerren ez dogu eceren bearric; eztauquegu oraingoan es-
- 75 quean ibilli bearric.

-
- 1-64/65 *guizonai*: -i estalitako zerbaiten gainean erantsia; ziurrenik lehen *guizonari* jartzen zuen, Axularrek *eman cerauzcaion guizonari* baitakar (GGero 24). Berak ere, aditza datibo singularrean jarri, eta zuzenketaren ondoren ez du aldatu, ikusi bezala.
- 1-65 *onelaco gauzac ta andiagoac bere* < *abantail suerte hauc guztic, eta guehiago ere* (GGero 24).
- 1-66/67 *emon eusquiezan... ecer bere costa бага* < *eta deus gosta gabe, behar çuen guztiarequin ibeni çuqueyen* (GGero 25). *eusquiezan*: jat. *eusquiozan* (arg. zuz.); arrazoietarako, ik. 1-64/65. oh.
- 1-67/68 *egon etzedin amoreagaitic* < *etcegoen amoreac gatic* (GGero 25); ik. §§ 5.1.3.7 eta 5.3.4.
- 1-68 *artu* < *errecibitu* (GGero 25).
- 1-69 *empleatu leientzat* < *emplega deçangatic* (GGero 25).
- 1-70 *aibat* < *hanbat* (GGero 25).
irabaci ezquero: leh. *irabazten badoguz* < *erdiesten ditugularic* (GGero 25); ik. § 5.2.14.
- 1-70/71 *nagui alper ganorabacoac* < *nagui eta alfer* (GGero 25).
- 1-71 *guintequez* < *gueneidique* (GGero 25).
nolana eta nosnai < *nahi beçala* (GGero 25).
- 1-72 *bagueunco* < *baguendu* (GGero 25); ik. § 5.1.3.9. Dena dela, ez da Añibarroren lehen aukera izan: -o zerbaiten zuzenketa da eta ondo-ondoan beste letra bat ezabatu du tintaz; baliteke *bagueuncan* izatea.
Ecer bere < *Deus* (GGero 25).
Esan guiñeique < *Erran gueneçaque* (GGero 25).
- 1-73 *aberatsac* < *aberats harc* (GGero 25).
Jan ta edan daigun < *Deçagun ian eta edan* (GGero 25).
- 1-73/74 *poztu, diverti ta atseguin gaitecen* < *deçagun pausa eta atseguin har* (GGero 25).
- 1-74 *cerren* < *ceren berdin* (GGero 25).
eceren bearric < *deusen escasic* (GGero 25). *ecer-* eta *-en* artean letra bat estali du (*ecerren?*).
eztauquegu < *eztugu* (GGero 25).
oraingoan < *egun hautan* (GGero 25).
- 1-74/75 *esquean ibilli bearric* < *esquean ibiltceco perillic* (GGero 25).

2 §.

Aristotelec diño on dala alperqueria erritic quentzeco, urrindu, deserri ta erbestuteco; eta errian bere erreguearen edo beste edoceinen contra jaguítetic gordeteco, lan ta obra andi batzuc astea, torre ta gaztelu batzuc eguitea, eta aetan gentera empletzea. <15> Nola aguiri dan Egitoco Piramidetan, ceintzuc eraguin cituen Faraon erregueac gendeac alperric egon ez litecen. Irudiric erregue ari baldin Israeleco semeac, catibu leguez bere azpian ta mendepean cituanac (igaroten cirian seireun milla personatic bacarric guizon eguiñac), ichiten bacituen euren atseguin ta gustura viciten, soberviatu, arrotu, jabetu ta nagusituteco videan jarrico ciriala, eta andic bear etzana sortuco zala, artu eban Piramide batzuc eguiteco gogoa, asmoa ta pensua. Pira-

- 1-77 *Aristotelec diño* < Erraiten du Aristotelec (GGero 25). Bada beste *Aristotelec* bat (12-27), baina gainerantzean *Aristotelese* itzuli ohi du (7-82/83, 9-114, 32-60 eta 36-8).
- 1-77/78 *quentzeco, urrindu, deserri ta erbestuteco* < *khentceco eta desterratceco* (GGero 25). *urrindu, deserri*: gainean erantsiak; azkenaren irakurketa ez da ziurra, izan liteke *deserritu*, orriaren ertzerantz idatzita badago; baina <deserr> ondo irakurtzen da, eta azpian <i>, berak ere lekurik izan ez balu bezala. Urquijok (1923: 304) *arrindu, desserritu* hutsez beterikako irakurketa eskaintzen du.
- 1-78 *errian* < *herrien* (GGero 25). Gaizki ulertu du, beraz, *erriac* behar bailuke; ik. § 5.2.2. *erreguearen* < *erregueren* (GGero 25). *beste edoceinen* < *bertceren* (GGero 25).
- 1-79 *lan ta obra andi batzuc* < *cenbait obra handiren* (GGero 25).
- 1-80 *Nola* = GGero 25; honelako batzuk itzuri zaizkio, ugari lehen buruetan (ik. 0-154, 1-39, 1-136, 1-181, 1-189, 1-251, 1-253, 1-257, 2-33 eta 2-39) eta oso bakan gero (12-114, 22-89, 35-28, 42-121; cf. halaber *nolaco* 15-343 eta 43-96), beste zenbait zuzendu baditu ere (ik. 1-7, 1-53, 1-112, 1-255 eta 2-9. oh.); *nolanai* eta *nolabait* bezalakoak, berriz, askotan erabiltzen ditu.
- 1-81 *ceintzuc* < *cein* (GGero 25). *Faraon erregueac* < *erregue Pharaonec* (GGero 25-26); ik. § 5.1.1.2. *gendeac* < *iendeac* (GGero 26); ik. § 5.3.3. *alperric* < *alfer* (GGero 26). *egon ez litecen* < *etzeudecin amoreacgatic* (GGero 26). *litecen*: leh. *litecenagaitic*; ik. § 5.3.4.
- 1-82 *Irudiric* < *Idurituric* (GGero 26); ik. § 4.3.9. *ari*: ondoren *ece* ezabatua; cf. *hari, ecen baldin* (GGero 26).
- 1-82/83 *Israeleco semeac... cituanac* < *Israeleco seme gathibu beçala bere azpian cedutçan hec* (GGero 26). *seme*-ren -ac letra txikiagoan erantsita dago.
- 1-83 *igaroten cirian* < *iragaiten baitciren* (GGero 26), hots, erlatiboakoa (ik. § 5.2.10). *personatic* < *presunetan* (GGero 26).
- 1-83/84 *bacarric guizon eguiñac*: Añibarroren eransketa.
- 1-84 *euren atseguin ta gustura* < *bere placerera eta aisiara* (GGero 26). *viciten* < *bicitcera* (GGero 26).
- 1-84/85 *soberviatu, arrotu, jabetu ta nagusituteco* < *urguillutceco eta nabusitceco* (GGero 26). *arrotu*: gainean erantsia.
- 1-86 *artu eban... gogoa* < *eguin çuen... gogoeta* (GGero 26). *asmoa*: leh. *asmua*, -o- gainean zuzendua, < *asmua* (GGero 26); eta alderantziz beranduago (ik. 4-180. oh.). Halere, liburu guztian zehar bi formak erabiltzen ditu, behin biak elkarrekin (*asmu ta asmoric*, 31-34), *asmo* maizago bada ere (15/23).

mideac cirian, diño San Isidoroc (S. Isidor. lib. 5. Ethim. cap. 11), sepulturen antzeco pilare edo tumba lau esquiñaco batzuc, goi-goira jasoac, eguin al litequecen gorenac, ondoan zabal ta puntan estu bedar. Eta olacoetan bear eraguiten eutsen Faraonec bere azpico gende oni, señalaturic bacochari bere eguneco lana ta gaia. Eta escua ifintea bera asco baceben bere: baña prestamenac, aldamioac ta obra eguiteco bear cirian guei guztiaac, eurac billatu, abiatu ta presta bear cituezan. Eta alambere ecin azartu cirian aserratzera, ez chitic eguitera; cerren bestela, lenengo verbea aotic ateretan ebenaco, cirautsen Faraonec (Exod. 5): *Vacatis otio*. Alperric zagoce, aguiri da neque an-

-
- pensua* = *GGero* 26, hitza Iparraldekoa bada ere (cf. *EH*, s.v. 1 *pentsu*). Gehiagotan ere onartu du (ik. 16-169/170 eta 56-107), bestetan aldatu arren (*gogoeta* 1-103/104, *pensamendu* 2-46).
- 1-86/87 *Piramideac cirian* < *Eta Piramide hetçaz mintço dela* (*GGero* 26). Axularrek gero latinezko pasarte dakar, eta euskaraz *Piramidea edo Piramideac ciren...* hasten da. Itzultzaileak hasiera berregin du, beraz (ik. § 5.4.1).
- 1-87 *diño* < *erraiten du* (*GGero* 26).
- 1-87/88 *sepulturen antzeco* < *sepultura suerte batçuc* (*GGero* 26).
- 1-88 *pilare edo tumba* < *pilare, harroin edo thomba* (*GGero* 26). Bitxia da hirutik bira pasatzea (cf. § 5.5.3); baliteke *harroin* ez ezagutzea: ez dago *VB*-n jasoia, behinik behin, *HH*-ak (s.vv. *columna* eta *pilar*) badakar ere.
lau esquiñaco < *laur cantoiñetaco* (*GGero* 26); ik. § 5.1.1.4.
batzuc, goi-goira jasoac < *gora ailtchatu batçuc* (*GGero* 26). *goi-goira*-ren lehen lekukotasuna (cf. *OEH*, GOI-GOI, s.v. *goi*); kontuan har bedi *goi-gora* Lauaxetak dakarrela lehenengoz (*ibid.*), eta *gora-gora* ez dela Iparraldean baizik lekukotzen, eta berandutxo (1852, ap. *OEH*, GORA-GORA, s.v. *gora*).
- 1-89 *al litequecen* < *ahal citezqueyen* (*GGero* 26); ik. § 5.1.3.12.
estu bedar < *mehar* (*GGero* 26).
olacoetan < *hetan* (*GGero* 26).
- 1-89/90 *bear eraguiten eutsen* < *trabaila aracitcen cituen* (*GGero* 26).
- 1-91 *lana ta gaia* < *lana eta sailla* (*GGero* 26).
ba... bere: baña... < ba... ere: ordea (*GGero* 26). Egitura hau hainbatetan errepikatzen da Añibarroren itzulpenean, bitxia bada ere; dakusgunez, Axularren hitzez hitzeko itzulpenari zor zaio (ik. § 5.2.9). *baceben* < *baçuqueten* (*GGero* 26). *ceben*, eta ez *eben*; honelako hainbat adizki daude lehen buruetan (ik. § 5.1.3.4).
- 1-91/92 *prestamenac, aldamioac* < *lanhabesac, tresnac* (*GGero* 26). Itzulpen askea. *aldamioac*: *VB* (c.) “andamio” (< *HH*).
- 1-92 *eguiteco bear cirian guei guztiaac* < *eguiteco gai guztiaac ere* (*GGero* 26).
eurac < *berec* (*GGero* 26).
- 1-92/93 *billatu, abiatu ta presta* < *bilhatu eta hornitu* (*GGero* 26). *abiatu*-k hemen Añibarrok bakarrik erabiltzen duen adiera dauka: *VB* “preparar” (cf. *OEH*, s.v. *abiatu* 3).
- 1-93 *cituezan*: aurrean *eben*, ezabatua; gero *cituen* ipini zuen, eta *-za*- gainean erantsi. Axularrek *cituzten* (*GGero* 26). Plural bikoitzeko forma hauetarako, ik. § 4.3.10.2.
ecin azartu cirian < *ecin ausarta citezqueyen* (*GGero* 26); *azartu*: gainean, *auzartu*-ren orde. Cf. *auzardia*-z esana (0-71. oh.).
- 1-93/94 *aserratzera, ez chitic eguitera* < *arrancuratcera* (*GGero* 26).
- 1-94 *cerren bestela* < *halaco moldez ecen hartaco* (*GGero* 26).
ateretan ebenaco < *itçuri ceyenean* (*GGero* 26). *ebenaco*: ik. § 5.1.1.9.
- 1-94/95 *cirautsen* < *erran baitcerauen berehala* (*GGero* 26).

diric ez dozuela, ceuen ondoeguiac, alperqueric, <16> on lar gueieguiac ta mizqueric eresseguiten zaituez, orrec orrela divertitu ta verbaz ifinten zaitue. Eta onetan, gueroago carga gueiago, cereguin gueiago, neque-pen ta lan-bear barriac egozten eutsezan. Eta au guztiau eguiten eban, baldin bapere astiric baceben edo alper bacegozen, andic calteren bat etorri ez lequion bildurrez.

Pisistrato Atenasco tirano borreru gaistoac (*Ælianus lib. 5 vari. hist.*), icusi ebanean plaza guztia gente alperrez betea, ta ataric malicia, citelqueria ta gogoeta gaisto asco sortu citequezala, deitu cituan guztia beragana. Eta alperric egoteco escusa, achaquia ta videric ez euquenai, emon eutsézan mando, zaldi, idi, aci, diru ta bear eguiteco bear eben guztia. Eta gueró biraldu cituen lanera ta bearrera, irudituric ez ebela calteric eguingo, gaista-

- 1-95/96 *Alperric zagoce, aguiri da neque andiric ez dozuela < Asti duçue (GGero 26).*
 1-96 *ondoeguiac < onguieguiac (GGero 26); ik. § 5.3.3.*
 1-96/97 *on lar gueieguiac ta mizqueric < alferqueric, aietasunac (GGero 26). Leh. ta on larrac; gueieguiac gainean erantsi du.*
 1-97 *orrec < harc (GGero 27).*
divertitu < quilicatcen (GGero 27). Hala-holako itzulpena, agian Añibarrok kilikatu beste adieran bakarrik (VB, s.v. cosquillas) ezagutzeak eragina.
verbaz ifinten < mintça aracitcen (GGero 27).
 1-97/98 *zaitue < çaituzteçate (GGero 27).*
 1-98 *onetan < alatan (GGero 27).*
 1-98/99 *gueroago carga... egozten eutsezan < aiticinerat cargatuago cituen, lana berretu ce-rauen (GGero 27).*
 1-99 *au guztiau < hura guztia (GGero 27).*
 1-100 *baceben... bacegozen: berriz z-dun formak (ik. 1-91. oh.). Ohartu, bestalde, bacegozen-eko -en bukaerari (ik. § 4.2.1).*
calteren bat < cerbait calte (GGero 27).
 1-100/101 *etorri ez lequion bildurrez < ethor cequion gogan beharrez eta veldurrez (GGero 27).*
Honelakoetan Añibarrok beti ezezkora jotzen du, Axularrek ez bezala (ik. § 5.2.3).
 1-102 *borreru gaistoac < tirano gaixto harc (GGero 27). borreru: gainean erantsia. Cf. VB "tirano: c. neque emallea", hemen emandako irtenbidetik hurbil.*
 1-103 *ataric < hetaric (GGero 27).*
 1-103/104 *malicia, citelqueria ta gogoeta gaisto < malicia eta pensu gaixto (GGero 27). citelqueria: gainean erantsia.*
 1-104 *citequezala: leh. citequeala < citequeyela (GGero 27); ik. § 5.1.2.7.*
deitu cituan < deitu cituen (GGero 27). Añibarrok berez ere badaki deitu honela jokatzen, baina Ciarrustak (1991: 97) bildu adibideen arabera, laguntzailerik gabeko perpausetan batez ere, edo bakarrik agian.
beragana < beregana (GGero 27).
 1-104/105 *Eta alperric... ez euquenai < Eta aiticinerat alfer egoiteco desencusaric etçutentçat (GGero 27). Itzultzailea nahasi da, helburuzko perpausa markatzen duen -tzat atzizkia destinatibotzat hartuaz, nonbait.*
 1-106 *zaldi: leh. carga-edo, < çamari (GGero 27).*
ta bear eguiteco < finean travaillatceco (GGero 27).
 1-107 *irudituric: leh. irudiric ece < Idurituric ecen halatan (GGero 27); ik. 1-82. oh.*
 1-107/108 *gaistaqueric asmatico < maliciaric pensatico (GGero 27).*

queriaric asmatuco, ez erriric nastuco jardun, erago ta equinic betico lan bearrari.

- 110 Munduco barria daquienac esan oi dabe on dala errientzat ta erreinuentzat, eguiteco batzuc ta guerrac euren erri eta erreinutic campora izatea. Cerrren, celan bacocho baqueaz loac artu ta gorputzeco atseguintasunera ta gustu ciquiñetara emoten dan: alan arerioacaz guerran dabillena contuz vici da, zur zoli ta irazarriric dago. Au icusi dogu gueure beguiz guerreak estutu gaituen demporan, <17> ceñetan, arrituric genteac, viciroago emoten cirian
- 115 Jangoicoaren gaucetara, sarrituten cirian sacramentu santuac, beté elessac, adisquidetu arerioac, guichitu auciac, ordiqueriac, danzac, erriertac ta gais-taqueriac.

- 120 Eztot onegaz adierazo gura, guerra on dala: ez orrelacoric; sortu ta sartu bedi betico gugan baquea, cerren Jangoicoaren graciaz gueroz, ecin euqui leiz guizon batec mundu onetan osasuna ta baquea baño ondasun oberic; baqueaz agur eguin eben angueruac guizonai Jesu Christo jaio zanean: *baquea zuecaz eta zorionecoac baquetsuac* cirautsen Jesus baquearen buru nagusiac bere Icasle Apostoluai; eta alan, emen bacarric adietan emon gura dot, gue-

-
- 1-108/109 *jardun, erago ta equinic betico lan bearrari*: Añibarroren eransketa; izan ere, letra txikiago eta tinta meheagoaz idatzita dago, geroago erantsia bailitzan. Bestalde, *jardun* aurrean *dia*] dago (*diardu?* *LSorta*-n (141) eta *LauEv*-en (cf. Ciarrusta 1991: 105) bederen itzuri zitzaion; ik. 22-45. oh. ere), ezabatua.
- 1-110 *barria daquienac < berri daquitenec (GGero 27). esan oi dabe < erran dute eta erraiten dute (GGero 27).*
- 1-111 *eguiteco batzuc ta guerrac < cenbait eguiteco eta guerla (GGero 27). Esan gabe doa eguiteco eta guerra batzuc behar zukeela. erri eta erreinutic < herritic eta erresumatic (GGero 27). campora < campoan (GGero 27).*
- 1-112 *celan*: leh. *nola < nola (GGero 27)*; ik. 1-80. oh. *baqueaz < baquearequin (GGero 27).*
- 1-112/113 *loac artu... gustu ciquiñetara < lohacartcen, ez ansiatcen eta gorputzaren placeretara (GGero 27). ciquiñetara*: jat. *ciquiñitera* (arg. zuz.).
- 1-113/114 *arerioacaz guerran dabillena... irazarriric dago < guerlequin, etsaiequin eta contrastequin ernatcen, iratçartcen eta acholduritcen da (GGero 27).*
- 1-114/126 *Au icusi dogu...: lerrokada bukaera hau guztiau eta hurrengoa osorik Añibarroren beraren hitzak dira.*
- 1-116 *sarrituten*: VB *sarritu* “frequentar, v.g. sacramentos”.
- 1-119 *on dala*: bere kabuz mugagabea ipinia (ik. § 5.1.1.5).
- 1-120/121 *ecin euqui leiz... osasuna ta baquea baño ondasun oberic*: partitiboa eta aditza pluralen. Ez da hau testuko adibide bakarra (ik. 6-102/103. oh.).
- 1-122 *zanean*: ohar deia dauka ondoan, baina hutsik.
- 1-123 *eta zorionecoac baquetsuac*: geroko eransketa, *eta* lerro bukaeran eta, ondoko lerroan, gainean, osterantzekoa; *baquetsuac*-eko *b- p* baten gainean dago idatzia. *Jesus*: tintaz ezabatutako zerbait darama atzean, agian *-ec*. *buru*: leh. *buruac*; *-ac* ezabatu eta *nagusiac* gainean erantsia.
- 1-124 *Apostoluai*: ondoan ohar deia, hutsik.

125 rrac, ardurac, cereguiñ andi contuzcoac urrindu ta aldeguiten gaituezala gaistaqueria ascotic.

Plutarcoc eguiten dau libru bat, arerio gaisquin ta perseguiiletatic aterazten dan on ta probechuaz (Plutarc. de utilit. ex inimic.); eta guztien artean andiena ta principalena diño dala alperrari bear eraguitea, lotia irazartzea ta
 130 ardurabaguea estutu ta arduratsu eguitea. Adisquiden artean gareanean, zabal estuera бага gagoz, ez dogu ecerberen conturic, ez bildurric; deunguero verba eguin <18> arren ta milla eroqueria eguinagaitic bere, ez dogu arduraric. Cerren daquigun, adisquideac izanic, guztia ontzat eroango dabela, dan guztia gorde ta estalduco dabela. Baña arerioen artean idoroten gare[a]nean,
 135 an, beguiac argui irazarriac ta belarriac zur zabalic euqui bear dira; cer esan ta eguiten dan ondo beguiratu bear da. Cerren, nola arerioac betibere celataca dagozan, uts edo faltaren bat oartuten badabe, bereala artuten dabe; ta ascotan, aciric ta gueiagoturic dana baño gueiago, zabaldu ta andizquetan dabe

- 1-126 *ascotic*: ik. § 5.1.1.4.
 1-127 *arerio gaisquin ta perseguiiletatic* < *etsaietaric* (GGero 27); ik. § 5.4.2. *VB persegui-
 llea* (c.) “perseguidor”.
 1-128 *on ta probechuaz* < *probetchuaz* (GGero 27).
guztien artean < *guztietaco* (GGero 27).
 1-129 *bear eraguitea* < *trabailla aracitcea* (GGero 28).
lotia irazartzea < *lotien iratçartcea* (GGero 28). *irazartzea*: aurrean *iratzar*, ezabatua.
 Añibaroren partizipioa *irazarri* (0-93) zein *irazartu* (0-51) izan daiteke (*VB iraza-
 rri, irazartu* (b.n.) “despertar”), baina behin ere ez *iratzar-* (ik. § 4.2.8).
 1-130 *estutu*: leh. *estu*. Añibarrok *estutu* (*VB* “atribularse”) eta *estu* (*VB* “atar”) bereizi ohi
 ditu (cf. Urgell 1987: 233, 23-4. oh.).
 1-130/131 *zabal estuera бага* < *lacho* (GGero 28).
 1-131 *gagoz* < *gara* (GGero 28).
ez dogu ecerberen conturic, ez bildurric < *eztaducagu deusez ere conturic* (GGero
 28). *conturic*-en ondoan *ez arduraric*, ezabatua.
 1-131/133 *deunguero... ez dogu arduraric*: Axularrek *eztugu gaizqui mintçatuagatic eta milla
 erhoqueria eguinagatic ere antsiaric* (GGero 28).
 1-133 *daquigun* < *baïtaquigu ecen* (GGero 28).
adisquideac izanic < *adisquide direnaz geroz* (GGero 28); ik. § 5.2.19.
guztia < *hec guztia* (GGero 28).
 1-133/134 *ontzat eroango... ta estalduco dabela* < *estalico eta onera hartuco derauzquigutela
 (GGero 28)*.
 1-134/135 *idoroten gare[a]nean* < *garenean* (GGero 28). Beste behin bakarrik (55-37) itzuri zaio
 Axularren forma erabili ohi duenaren ordeaz.
 1-135 *beguiac... euqui bear dira* < *behar dira buru-beharriac ernatu* (GGero 28).
 1-135/136 *cer esan... beguiratu bear da* < *cer eguiten eta erraiten den behatu* (GGero 28). *esan
 ta eguiten*: leh. *esa-eguiten*; honelako forma laburtuak lehen liburuetako ezaugarri
 dira (ik. § 5.3.1). *ondo*-ren aurrean *beguiratu be*], ezabatua.
 1-136/137 *celataca* < *celatan* (GGero 28).
 1-137 *uts edo faltaren bat* < *cer ere huts edo falta* (GGero 28).
bereala < *hura berehala* (GGero 28).
artuten < *harrapatcen* (GGero 28).
 1-137/138 *ta ascotan* < *ta are batçutan* (GGero 28); ik. § 5.3.4.

140 bestén aurrean. Agaitic diño San Chrisostomoc (S. Chrisost. hom. 3 ad Popul.) ascotan adisquideac baño, on ta mesede gueiago eguin oi deuscuela arerioac, cerren arerioac, gure faltac esanic ta aguerturic, emoten deuscue videa irazartzeco, falta ta uts eguitetan onduteco, zucenduteco eta beste bein alacoac eguitetic gordeteco.

145 Errazoi onegatic esan lei ez ebalá gure Jangoicoac gura izan, acaba cequiezan Israeleco semeai arerio guztiac; baña ordendu edo laquetu eban, gueldi cequien betibere arerio bacocho batzuc, irazartzeco ta alperqueriatic gordeteco.

3 §.

150 Irabaci ebenean Lacedemoniacoac euren auzoco <19> uri arerio bat, muga-bitartean ceuquen bat, esan eben bertaco gobernari aguintariac (Plutarc. in Aphot.): Eguin da gure gende gazteaz, eztabe emetic aurrera esetsi ta erasoteco paradaric izango, eta ez jo, astindu ta purrucatzeco arerioric.

- 1-138/139 *aciric... bestén aurrean <berreturic, airatcen eta campatcen dute (GGero 28). aciric: lehenik barrituric dirudiena idatzi, ezabatu, gainean agian andituric litekeena, ezabatu eta azkenean aciric aukeratu du.*
- 1-140/141 *ascotan adisquideac baño... arerioac < Anhizetan eguiten deracate etsaieac hanbat ongui eta ontasun nola adisquideec, eta bai batçutan gueiago ere (GGero 28).*
- 1-141 *esanic ta aguerturic < esanez eta hetçaz erançute eguinez (GGero 28); ik. § 5.2.19.*
- 1-141/142 *videa < occasino (GGero 28).*
- 1-142 *irazartzeco < ernatceco, iratçarceco (GGero 28).
falta ta uts eguitetan < falta eguinen (GGero 28).
eta beste bein < eta bai are aiticinerat (GGero 28).*
- 1-143 *alacoac eguitetic < gueiago eguitetic ere (GGero 28).*
- 1-144 *esan lei < erran ahal diteque (GGero 28).
ez ebalá: gainean, eztabela gaurguiño-ren ordeaz, < etzuela egundaiño (GGero 28).*
- 1-144/145 *cequiezan < cequizten (GGero 28). Lehenaldiko z-dun beste adizki bat (ik. 1-91. oh.); cf. GB 36 equioezala “que ellos [llegaran o llegassen] a ellos”.*
- 1-145 *semeai < seme hey (GGero 28).
arerio guztiac < bere etsai guztiac (GGero 29).
ordendu edo laquetu eban < ordenatu çuen edo permititu (GGero 29).*
- 1-146 *gueldi cequien = GGero 29. Berriz ere z-dun forma emateaz gain (ik. 1-91. oh.), NOR plurala beharko luke, cenbait > batzuc aldaketak eskatua (ik. hurrengo oh.).
arerio bacocho batzuc < cenbait bacochoz [sic] eta hondar (GGero 29). Añibarrok bakotx kalkatu bide du, baina cf. bakotx batzuetan “raras veces” eta bakotx batzuc “unos cuantos” (Otxandioko eskuizkribua, ap. A Apend; ik. OEH, s.v. bakoitz 3).
irazartzeco ta alperqueriatic < iratçartceco, ernatceco eta alfertetic (GGero 29).*
- 1-149 *auzoco < frontieraco (GGero 29).*
- 1-150 *muga-bitartean < muga-quide (GGero 29). Nola ulertu Añibarrorena? ceuquen < çuten (GGero 29). ceuquen, eta ez euquen (cf. 1-91. oh.). bertaco < Lacedemonia hartaco bereco (GGero 29).
governari aguintariac < gouernariac (GGero 29).*
- 1-151 *Eguin da: jat. Eguinda (arg. zuz.) = GGero 29.*
- 1-151/152 *esetsi ta erasoteco < iharduquitceco (GGero 29).*
- 1-152 *jo, astindu ta purrucatzeco < borrocateco (GGero 29). Cf. VB burrucatu (c.) “luchar” (< HH).*

155 Lacedemoniaco oneec euroc ez eben banatu gura izan uri contraco bat, beti euren contracar ta arerio izan eben bat, esaten ebela á erria zala gaztetasunaren zorrotz-arria, cerren gazteac an probatzen ta zorrotzuten cituezan euren al ta indarrac, icusten zan nor nor zan, eta gordeten cirian uguertzetic, gorriña edo erdoitic.

160 Onela eranzun eban Cleomenes Sparciacoac bere, itandu eutsenean ea cergaitic venzutu, goiartu, azpitu ta mendepetu ezquero, etzituan bere arerio argiboac apurtu ta ondatu. Eztodaz ecindu ta galdu maite dodazalaco, ezpada icustearren certaco dan gure gende gaztea.

Enzun ebanean Publio Nasicac (idem ibi.) bota ebela erromatarrac erritic campora Anibal bere arerio andia eta artu ebela Cartago erri famatua, eta aimbestez, bere ustez, aurreraco seguru guelditu ciriala, esan eban: Orainche

- 1-153 *oneec euroc < hec berec (GGero 29).
banatu < deseguín (GGero 29).*
- 1-154 *contracar ta arerio < contra eta etsai (GGero 29). Lehen (0-119. oh.) ikusi dugu contracar Axularrengandik mailegatua; hona hemen bere kabuz erabilia, ‘kontrakoa’ adieran (ik. § 5.3.3).
esaten ebela: ondoren ece ezabatua, < erraiten çutela, ecen... (GGero 29).*
- 1-155/156 *probatzen... indarrac < bere indarra eta antcea frogatcen, çorrotzten (GGero 29); ta zorrotzuten gainean erantsia.*
- 1-156 *icusten zan nor nor zan: Añibarroren eransketa. nor nor zan lehenik icusten-en aurrean idatzi, ezabatu eta ondoren ipini du.*
- 1-156/157 *eta gordeten... erdoitic < eta herdoiltcetic beguiratcen baitçuten (GGero 29). gordeten eta gordetan artean zalantzan ibili da: azkenekoz ezarritakoa, handi eta markatuena baita, e dela dirudi, eta honela utzi dut testuan; Urquijok (1923: 306) irakurketa bera ematen du. gorriña-tik aurrera letra txikixeago eta tinta meheagoz; uguertzetic, alderantziz, letra handiagoan eta lerrotik goratua bezala; ematen du hutsunea bete zuela bitan. gorriña edo erdoitic bikoterako, cf. VB “roña: b. uguerra; g. erdoia” eta “roña en los trigos: c. gorriña”.*
- 1-158 *Onela < Hunen arauaz (GGero 29).
Sparciacoac < Sparciaco harc (GGero 29).*
- 1-159 *venzutu, goiartu, azpitu ta mendepetu ezquero < hala bere meneraz guero (GGero 29).
goiartu, azpitu: gainean erantsiak. azpitu: ezohiko hitza, Añibarrok (eta hainbatek ere) azpiratu erabili ohi du (cf. OEH, s.vv.), baina hemen agerraldi asko ditu (ik. 1-184, 11-139, 38-52, 40-113, etab.). mendepetu: VB (c.) “avasallar”.*
- 1-160 *apurtu ta ondatu < deseguín (GGero 29).
ecindu ta galdu < deseguín (GGero 29). ta galdu: gainean erantsia.*
- 1-160/161 *maite dodazalaco, ezpada... gende gaztea < dugun amoreacgatic, norc gure iende gaztea certaco den froga deçan (GGero 29). Hona hemen amoreacgatic egitura oker ulertzen zuelako froga argia (ik. § 5.3.4).*
- 1-162 *erromatarrac < Erromacoec (GGero 30).*
- 1-162/163 *erritic campora < herritic (GGero 30).*
- 1-163 *andia < handi hura (GGero 30).
eta artu ebela Cartago erri famatua < Cartago ere hartu çutela (GGero 30).*
- 1-164 *aurreraco < aitzinerat (GGero 30). Añibarrok aurrerakoan erabili ohi du adiera honetan (cf. EL¹ 143 = EL² 158), baina aurrerako oso ezaguna da XVIII-XIX. mendetako Hegoaldeko idazleen artean (cf. OEH, AURRERAKO, s.v. aurre).*

165 da nos gueratu garean iños baño jausteco ta galduteco pelligruric andiagoan, cerren eztauquegu orain, len leguez, <20> irazartzalleric ta gueure eguin-videaren eraguilleric.

Izan ebenean erromatarrac deseaten eben victoria arturic Cartago, sartu cirian batzar edo consejuan Erromacoac, erabaguiteco ea cer eguingo
 170 eben Cartagoco uriaz (Vid. D. Agust. de Civit. Dei cap. 30). Eta Catonec (lenenetatic bat) esan eban guztia deseguin, banatu, apurtu ta lurraz bardindu bear ebela, euren guerrac, aserreac, erriertac, esamesac ta quirrimarra guztia erri arturic sortuten cirialaco, ta uri á banaturic, baquean ta soseguan gueldituco ciriala. Baña Scipion capitai famatuac, etorquizunari obeto be-
 175 guiraturic, esan eban ez ebela iñolatan Cartago apurtu bear, cergaitice ondaututen baeben, guerra bat amatatu ustean, beste andiago bat biztucobela. Ce-

-
- 1-164/165 *seguru guelditu < segurean iarri (GGero 30).*
orainche da nos gueratu garean < Aitzitic orai gaude (GGero 30). Erreparatu denborazko erlatiboari.
- 1-165 *iños < egundaiño (GGero 30).*
jausteco ta galduteco < limburtceco eta erortceco (GGero 30).
pelligruric andiagoan < peril andiagoan (GGero 30); bistan da buruan pelligruric andianean zuela (ik. § 5.2.8).
- 1-166 *eztauquegu < ezpaitugu (GGero 30).*
- 1-168 *victoria < abantailla eta garaitia (GGero 30).*
arturic Cartago < cartagotarren gaiñean (GGero 30).
- 1-169 *batzar edo consejuan < conseilluan (GGero 30).*
Erromacoac < erromatarrac (GGero 30).
- 1-170 *uriaz < hiri hartçaz (GGero 30).*
- 1-170/171 *lenenetatic bat: leh. principalenetatic, Axularrek bezala (GGero 30).*
- 1-171 *guztia < guztia (GGero 30).* Añibarro ohartu da *Gero*-aren argitalpen guztietan (cf. halaber Villasante 1976: 29, “toda” itzuli arren) dagoen arazo honetaz: *guztiac* baina *çuela*, alegia.
deseguin, banatu, apurtu < deseguin (GGero 30). *apurtu*: gainean erantsia. Ondoan Axularrek *plaundu* dakar, Añibarrok alde batera utzia (cf., halere, *VB plaundu* (g.) “allanar”, < *HH*).
- 1-172/173 *lurraz < lurrarequin (GGero 30).*
euren guerrac... ta quirrimarra guztia < ceren bere guerla guztia eta eguitecoac (GGero 30). *esamesac*: gainean erantsia.
- 1-173 *cirialaco < ceiztela (GGero 30);* gogoratu Axularren *ceren* ezabatu duela (ik. aurreko oh.).
banaturic < desegüinez guero (GGero 30); ik. § 5.2.19.
baquean: aurrean *pa]* (*paquean?*) ezabatua.
- 1-174 *gueldituco < iarrico (GGero 30).*
capitai famatuac < capitain famatu harc (GGero 30).
- 1-175 *iñolatan < neholatan (GGero 30);* Iparraldeko esapidea da, eta han ere zaharra (cf. *OEH*, *NEHOLATAN*, s.v. *inola*).
Cartago < hiria (GGero 30).
apurtu < deseguin (GGero 30).
cergaitice < ceren (GGero 30).
- 1-175/176 *ondatuten < deseguiten (GGero 30).*

rren bereala berpetatic gendea emongo zan alpertasunera, jan-edanera, barriquerietara, eta gogoac ecarquien gaistaquerietara ta era guztico charquerietara. Eta andic erriertac, aserrecuntzac, guerrac, alcar icusi ecinac, go-
 180 rrotoac, ondamuac, areriotasunac eta Cartagoco guerrac baño pelligruzcoagoac euren artean sortu ta erneco ciriala. Nola esan, ala guerta zan: cerren, Scipionen conseju ta adividea ichiric, artu eben Catonena, banatu eben Cartagoco uria, jarri cirian euren ustez baquean. Baña Scipionec <21> adierazo eban leguez, laster eurac ta Erromaco erria beeratu, azpitu, galdu ta jausi
 185 cirian.

Eguiau ezaguturic, Pericles famatuac mantentzen cituan beti bere bere erritic campoan guerra batzuc. Eta urtean-urtean biralduten cituen ontziac gentez beteric guerra atara. Eta aetan biraltzen cituan idoro al cirian alper guztiac. Eta guero bici zan baque andi baten. Cerren, nola erri guztietan oi
 190 dira comunqui alper eta gende galdu asco ecertaco eztirianac, eta onelacoac gach eta calte asco eguiten dituezan, ondasun andiac eldu jaquez erriai ala-

-
- 1-177 *bereala berpetatic < berehala (GGero 30).*
 1-177/179 *emongo zan... charquerietara < alferqueriari, ian edanari, erran-merraney eta aisiac deccazqueyen gaixtaqueria suerte guztiey emanen ceyela (GGero 30). barriquerietara: VB “bachillería”, “locuacidad”. ecarquien < deccazqueyen: Añibarrok bere erara ordezkatu du, ezen berea ‘zekarkien’ baita, Axularrena ‘dakartzakeen’ den bitartean. gogoac < aisiac: ulertu ez, beraz?*
 1-179/180 *erriertac... areriotasunac < nahasteriac, differentciac, guduac, hauciac, etsaigoac (GGero 30). aserrecuntzac: leh. aserracuntzac. alcar: aurrean icus ezabatua.*
 1-180/181 *Cartagoco guerrac baño pelligruzcoagoac < Cartagotarrequicoa baño guerla perilosagoa (GGero 31).*
 1-181 *sortu ta erneco ciriala < sorthuco ceyela (GGero 31). sortu ta: gainean erantsia. Nola esan, ala guerta zan < Eta hala guerthatu cen (GGero 31).*
 1-182 *conseju ta adividea < conseillua (GGero 31). banatu < deseguín (GGero 31).*
 1-184 *erria < hiria ere (GGero 31). beeratu, azpitu, galdu ta jausi < beheititu eta erori (GGero 31).*
 1-186 *Eguiau < Eguia haur (GGero 31). famatuac < famatu harc (GGero 31).*
 1-187 *urtean-urtean < urtheo (GGero 31).*
 1-188 *idoro al cirian < ediren ahal citçan (GGero 31).*
 1-189 *bici zan < bicitcen cen (GGero 31). nola = GGero 31; aurrean erri, ezabatua.*
 1-190 *comunqui < comunzqui (GGero 31). alper eta gende galdu... eztirianac < cenbait alfer eta iende galdu (GGero 31). onelacoac < hec (GGero 31).*
 1-191 *gach eta calte < calte eta nahasteria (GGero 31). eguiten dituezan: nola-ri dagokion -n adizki honek badarama, baina ez berarekin elkartuta dagoen aurreko dira-k (1-190); cf. nola... ohi baita... eta... eguiten baitute (GGero 31). ondasun andiac < ontasun handia (GGero 31); ik. § 5.3.4. eldu jaquez erriai < heldu çaica herriari ‘datorkio’ (GGero 31).*

coac quentzeaz, probechu andia elduten jacon leguez lurrari jorraituteaz, landuaz ta bedar gaistoac atereaz.

195 Corintioac ain gorroto ta icusi-ecina eutsen alperrai ece, icusten ebene-
an guizon bat vici zala errenta бага, oficio бага ta bearric eguin бага, bere-
ala beste probanza бага, quenduten eutsen vicitzea, cerren esaten ebén pre-
sona alper oficioeric, lanic ta errentaric ez equénac lapurreriaz, falsiaz,
engañamentuz ta arte gaistoz valia bear ciriala, eta alangoac vicia zor ebéla
200 eta, alan, quentzen eutsén. Eta on liteque alangoacaz orain bere alan eguin-
go balitz castiguren bat.

Solon andiac ordenatu eban aita batec bere semeari baldin oficioeric ira-
casten ez beutsan, <22> etzedilla a semea egon bearturic bere aita favore-

- 1-191/192 *alacoac < halaco hequen (GGero 31).*
1-192 *probechu... leguez < Nola lurrari ere heldu baitçaica probetchu (GGero 31).*
1-192/193 *jorraituteaz... atereaz < iorratceaz eta belhar gaixtoen atheratceaz (GGero 31); ik. § 5.5.1.*
1-194 *ain gorroto ta icusi-ecina eutsen < hain ceizten ayher (GGero 31). Axularrenak azal-
tzen du, beraz, Añibaroren egitura bitxia.*
1-195 *vici zala < bicitcen cela (GGero 31).*
errenta бага... eguin бага < errentaric gabe, officioric gabe eta travaillatu ere gabe (GGero 31).
1-196 *probanza бага < frogantçaric gabe (GGero 31).*
quenduten eutsen vicitzea < bicia edequitcen baitcioten (GGero 31).
ebén: ondoren ece ezabatua < ecen (GGero 31).
1-197 *oficioeric, lanic < officioric (GGero 31).*
ez equénac < etçuenac (GGero 31).
1-197/198 *falsiaz, engañamentuz < enganamenduz (GGero 31).*
1-198 *ta arte gaistoz < edo cenbait arte gaixtoz (GGero 31).*
*valia bear ciriala < usatu behar çuela (GGero 31-32). ciriala: gainean erantsia, eba-
la-ren orde. valia: Añibarrok bakarrik erabiltzen du honela (cf. OEH, BALIA IZAN,
s.v. *balia*, bukaerako atalean), jadanik ikusi ditugun *guerta* eta *irudi* bezala
(ik. § 4.3.9).*
*alangoac: -n- gainean erantsia; ziurrenik, beraz, g lehenagoko c estaltzen du, lehen
alacoac zekarrelarik; laco > lango aldaketa argi bat dago lehenago (ik. 0-78. oh.).*
1-199 *on liteque < on liçate (GGero 32).*
alangoacaz orain bere < orai ere halacoequin (GGero 32).
1-199/200 *eguingo balitz < eguin baledi (GGero 32).*
1-200 *castiguren bat: geroago erantsia dirudi, letra estuagoogatik, lerroa bukatzeko geldit-
tzen zen lekuan sartzearren, hain zuzen, eta hala ere lerrotik kanpora atera zaio, ka-
sik orriaren ertzearaino. Ez da ahaztua, noski, Axularrek ez baitakar: gure idazleak
leundu nahi izan bide du haren aholku gogorra.*
1-201 *ordenatu eban < ordenatu çuen ecen (GGero 32). Gorago ordendu ikusi dugu testuin-
guru berean (ik. 1-145. oh.).*
1-201/202 *baldin oficioeric iracasten ez beutsan < officioric eracusten etcioenean (GGero 32).*
beutsan: ik. § 4.3.10.13.
1-202/203 *etzedilla... icusiagatic < etcela seme hura bere aitaren faboratcera, beharrean iccu-
siagatic ere, obligatu içanen (GGero 32). premiñan: gainean erantsia; -n ia ez da
ikusten, orria josita dagoen alderantz sartuta baitago.*

tzera, premiñan, bearrean icusiagatic (Plutarc. in Solon.). Cerren oficioeric ez iracatsi ta ez emonaz, alper eta gaisto izateco oñean, videan ta pelligruan ichi eban bere aitac.

Gimnosofista cerichen jende batzuc ain deunguero eroien alpertasuna ece, afal aurean deituten cituezan eurac gana echeco gazteac, jaquiteco ea cetan igaro ta emon eben eguna; eta baldin probatzen bajaquen alperreriatic, ez eutsen afariatic gachic eguiten.

Caton Censorinogaitic (ceñec eucan alperren ganean escu-vide ta aguinaritza) iracurten da, ecarten eutsenean bere aurrera guizon bat salaturic, esaten zala alperra zala, bereala lenen eguin oi ebana zala escuetaco azala ucutu, igortzi ta icustea; eta baldin latz, lodi ta gogor idoroten bajacan, libre ta baquean ichiten ebala; baña baldin mee, bigun, samur, leun ta beraa baceucan, alpertzat condenaturic, falta guichigaitic bere latzquiró castiguetan ebala.

Caton beronec esaten eban, iru gauzataric albaitanez gordeten zala: Emacumeari bere secretoac fiatzetic; leorrez joan al izanic, ichasoz joatetic; <23> eta egun guztian alperric egotetic.

-
- 1-203/204 *ez iracatsi ta ez emonaz < ez eracustez (GGero 32).*
 1-204 *oñean, videan ta pelligruan < bidean eta perilean (GGero 32). oñean: gainean erantsia.*
 1-206 *ain deunguero eroten < hain gaitzesten çuten (GGero 32).*
 1-207 *ece < ecen bethibere (GGero 32).*
eurac gana echeco gazteac < presuna gazteac beregana (GGero 32). eurac aurean ber]-edo (beregana?); singularrean Añibarrok beragana jarriko zukeen (cf. 1-104. oh., adib.).
 1-208 *igaro ta emon < iragan (GGero 32).*
 1-210 *Censorinogaitic < Censorino hartçaz (GGero 32).*
eucan < baitçuen (GGero 32).
 1-210/211 *escu-vide ta aguinaritza < escu eta bothere (GGero 32).*
 1-211 *iracurten da: lehenik Censorinogaitic-en ondoren zegoen idatzia, Axularrek dakarren ordena berean (GGero 32); gero, parentesi artean datorren erlatibozkoa ikusita, antza denez, ezabatu eta lekuz aldatu zuen.*
bere aurrera guizon bat < guizon bat bere aiticinera (GGero 32).
salaturic < accusaturic (GGero 32).
 1-211/212 *esaten zala: ondoren ece, ezabatua, < erraiten cela ecen (GGero 32).*
 1-212/213 *lenen eguin oi ebana zala... icustea < lehenbiccico gauça escuetaco larrua hazcatcen eta ferecatcen cioela (GGero 32).*
 1-213/214 *libre ta baquean ichiten ebala < ahalic eta arrintquiena [sic] utzten çuela (GGero 32).*
Erratak ulertzea eragotzi ote dio? Ezetz esango nuke, eta berariaz aske itzuli duela.
 1-214 *mee, bigun, samur, leun ta beraa < mehe, leun eta bera (GGero 32).*
 1-214/215 *baceucan < baçuen (GGero 32).*
 1-215 *latzquiró < bortitzqui (GGero 32).*
 1-217 *Caton beronec < Caton harc berac (GGero 32); ik. § 5.1.2.3.*
albaitanez gordeten zala < bere mendean, ahal beçanbat, beguiratu cela (GGero 32-33).
 1-218 *joan al izanic < ahal cihoaqueyela (GGero 33); ik. § 5.2.14.*
 1-219 *alperric < alfer (GGero 33).*

- 220 Lucanotarrac idoroten ebenean iñorc gende alperrai cerbait ordeaz prestatzen eutsela, bertati emoten eben sententia prestatzallearen contra: cer edo cer prestatu baceben, a guztia galdu leguiela. Baña, nire ustez, etzan alaco sententia emon bearric: berez dago emona; cerren ez dabe prestatzalleac alacoai cobratzeco pelligruric, galdutzat emon bear dabe alacoai emona.
- 225 Indietaco erri batzuetan etzan iñor bere bere gorputzaz valia al citequeanic esquean ibilten: itsúac bere, tornuan edo errotan bazan bere, bear eguin bear eben (Osor. lib. 11).

4 §.

- 230 Ain da gauza galdua ta galgarria alperqueria, ece naturaleza beraren bere contra da. Guizona jaioten da lan bearra eguiteco ta egazia egaz eguiteco, diño Job santuac (Job 5). Egaztiari emoten jacazan leguez egoac axetuteco, egaz eguiteco, alan guizonari escúac bear eguiteco.

-
- 1-220 *Lucanotarrac < Lucanoec (GGero 33).*
- 1-220/221 *ordeaz prestatzen < prestatzen (GGero 33).*
- 1-221 *bertati emoten eben < emaiten çuten berehala (GGero 33).*
- 1-221/222 *cer edo cer prestatu baceben < cer ere prestatu baitçuen (GGero 33).*
- 1-222 *nire ustez < nic uste dut ecen (GGero 33).*
- 1-223 *emon bearric < emaiteco premiaric (GGero 33).*
berez dago emona < bera baitago emana (GGero 33).
- 1-223/224 *ez dabe prestatzalleac alacoai < ezpaitu halacoey prestatçailleac (GGero 33).*
- 1-224 *galdutzat... emona: geroago erantsia dirudi, letragatik eta lerroak besteen parean zuzen joan beharrean gorantza egiten baitu nabarmenki. Añibarroren eransketa da, dena den.*
- 1-225 *iñor bere < bat ere (GGero 33).*
- 1-225/226 *valia al citequeanic < ualia ahal citequeyenic (GGero 33). citequeanic: aurrean zanic, ezabatua.*
- 1-226 *errotan < arrodan (GGero 33); cf. VB errotea (b.) “rueda”.*
bazan bere < bedere (GGero 33).
- 1-226/227 *bear eguin bear eben < hari behar çuten (GGero 33).*
- 1-228 *Atalaren hasiera, Axularren liburuan 23 lerro (Lehenagoco philosopho batçuec-tik etçuten hutsic eguin-era, GGero 33-34), osorik kendu du, inolaz ere ideia heretikoak aipatzen zirelako. Zentsuratutako pasarte osoa hitzaurrean (§ 3.3) irakur daiteke.*
- 1-229 *Ain da < Ceren ain da (GGero 34).*
ece < non (GGero 34).
naturaleza beraren < naturaleçaren beraren (GGero 34). beraren gainean erantsia; azpian ere beraren zegoen: badirudi gainean bere ipini duela lehenik, eta gero bere ‘ere’ ere behar zuela ohartuta, berriz beraren zuzendu duela gainidatziaz (ik. § 5.1.2.3).
- 1-230 *lan bearra eguiteco < traillauco (GGero 34). bearra: leh. bear.*
egaz eguiteco < aireco (GGero 34).
- 1-231 *Egaztiari emoten jacazan leguez < Nola hegaztinari emaiten baitçaitça (GGero 34); ik. § 5.2.18.*
- 1-231/232 *axetuteco, egaz eguiteco < airatceco eta hegaldatceco (GGero 34). axetuteco: beranduago jarria dirudi, lerroan hala-hola sartuta; nolnahi ere airatzeko-ren itzulpen eskasa da (ik. § 5.3.3).*
- 1-232 *guizonari < guizonari ere emaiten çaitça (GGero 34).*
bear eguiteco < traillaatceco (GGero 34).

- Munduco gauza guztiac condenetan dabe alperra; cerren ác ez beste guztiac emoten dabe demporea artan cetaraco eguiñac cirian. Eguzquiac errazoiac <24> esan leio beranduguño oean datzanari: Cerc aratza or, alper nagui lotia? Nic atzo hic baño vide gueiago igaro niñoazan; gira-bira inguratu ñoan mundu guztia; eta orain bere hi baño lenago ta goxago jagui ñoc. Arech-arbolac bere esan leioque alperrari: Eztacusc celan ez gagozan beimbere gueldiric, ez alperric? Celan azten, anditzen, loratzen ta gueure demporétan frutu elduz betetzen garean? Hic cer eguiten doc? Certan demporea emoten doc? Ceri beguira ago alper andi naguiori?

Bada, abere ta animalia adimenturic eztabenac bere, beintzat erleac ta iñurriac, errazoiac esango deuscue bear daigula; euren nequeac, lanac,

- 1-233/234 *ác ez beste guztiac < hartçaz bertce guztiac (GGero 34).*
 1-234 *emoten dabe demporea < empleatcen baitute bere dembora (GGero 34). artan cetaraco eguiñac cirian < certaco eguinac baitira hartan (GGero 24). Axularrek azaltzen du Añibarroren egitura bitxia.*
 1-234/235 *errazoiac < arraçoñequin (GGero 34).*
 1-235 *esan leio < erran ahal diaçayo (GGero 34).*
 1-235/236 *alper nagui lotia < alfer-naguia (GGero 34).*
 1-236 *niñoazan < nian (GGero 34). Añibarrok bide gehiago kantitatea (plurala) balitz bezala islatu du aditzean. Gramatikan (GB 79), tamalez, honi dagokion forma jaso gabe dago: singularrean *najoan* dakar, eta ez *ñoan* testuan bezala. Edonola ere, gainean erantsita dago, *nituzan*-en orde. Hika diharduen pasarte bakanetakoa dugu hau, eta badakusagu hemen ere damutu ondoren bakarrik sartu duela (ik. § 5.1.3.3). *gira-bira*: gainean erantsia; egiatan ez da ikusten *igaro* ala *inguratu* aditzarekin joan behar duen, eta ez dauka kiderik jatorrizko testuan.*
 1-237 *ñoan < bainuen (GGero 34); gainean erantsia, neban-en orde. lenago ta goxago < goizago (GGero 34). ñoc < nauc (GGero 34). Cf. GB 78 noc.*
 1-238 *Arech-arbolac < Çuhaitzec (GGero 34); aurrean Arbolac ezabatua. Esanahikideak dira: VB arecha (b.) “árbol”. esan leioque alperrari < erran ahal deçaquete (GGero 34). Eztacusc < Eztacusaçue (GGero 34); leh. eztacuts]: badirudi eztacutsu(e) jartzen bukatu aurretik damutu zela. ez gagozan < gu ezcauden (GGero 35).*
 1-239 *gueldiric, ez alperric < gueldiric eta ez alperric (GGero 35).*
 1-239/240 *demporétan < demboretan sasoiñetan (GGero 35) < demboretan eta sasoiñetan (Gero 35).*
 1-240 *frutu elduz < fruituz (GGero 35).*
 1-240/241 *Hic cer... naguiori? Añibarroren eransketa. beguira: gainean erantsia, ziurrenik adiren orde. alper andi naguiori? geroago erantsia, letra txikiagoan, galdera marka zegoen tokitik hasi eta galdera marka berriraino.*
 1-242 *Bada: aurrean Erleac ezabatua; egiatan hurrengo lerrokadaren hasiera da. abere ta animalia < animalia (GGero 35).*
 1-243 *errazoiac < arraçoñequin (GGero 35). deuscue < deracute (GGero 35); hau itzultzeko gaizki ibili zen: deuscue-ren aurrean leioque eta deutse saio ezabatuak irakur daitezke, nekez bada ere.*

joan-etorriac gogoratu daigucela, ta alacoz, lotsaturic bada bere, gueure
245 eguinen bidearen eguitera ta lan bearretara irazarri, prestatu ta abiatuco gara.

Erleac, ain gauza pildin-chiquiac izanic, betetzen dabe mundua eztiz go-
zotzeco ta arguiceguiz arguitzeco. Eta ezta erraz contatzea, celan gobernetan
dirian erleac euren artean, celan dauquen euren erreguea ta obedituten da-
ben, celan zárrac erlautsean barruan echecho lanac eguiten egoten dirian, ta
250 gazteac campoan euren <25> janari, mantenu ta igaropiden billa dabilzen,
nola daben euren ate-zaiña, eta bear bere bai, cergaitic ce eztiari, nola dan
zalegarria ta, icena daben leguez, ezti-gozoa, ascoen gogocoa, guraricoa ta
gustucoa da. Nola bear eguiten dabenac, lanic eguiten eztaben erle alperrac
eta naguiac esten colpez, cicadaz ta izpi zorrotzacaz botatzen dituezan euren

-
- behar daigula < beha diacegula (GGero 35). Itzulpen txarra, ziurrenik irakurketa txar batean (behar, eta ez beha) oinarritua.*
- euren < hequen (GGero 35).*
- 1-244 *lanac < travailluac (GGero 35).*
- gogoratu < considera (GGero 35).*
- ta alacoz < eta halatan aguian (GGero 35); aguian-ez, ik. 22-25. oh.*
- 1-245 *bada bere < bedere (GGero 35).*
- lan bearretara < travaillatcera (GGero 35).*
- irazarri, prestatu ta abiatuco gara < ernatuco eta erdutuco garela (GGero 35). gara: leh. gareala.*
- 1-246 *pildin-chiquiac izanic < ttipiac eta flacoac (GGero 35).*
- dabe < du (GGero 35). Orokorrean mintzatzeko Axularrek singularra eta Añibarrok plurala hautatzen dute (ik. § 5.1.1.6).*
- 1-246/247 *eztiz goztzeco ta arguiceguiz arguitzeco < eztiz ezitceco eta ezcoz arguitceco (GGero 35). Axularren hitz joko etimologikoa galdu da, baina Añibarrok beste bat lortu du (ik. § 5.5.2).*
- 1-247 *ezta erraz < gaitz liçateque (GGero 35). ezta: gainean erantsia.*
- 1-248 *euren artean < elccarren artean (GGero 35); ik. § 5.1.2.6.*
- dauquen < duten (GGero 35).*
- 1-249 *erlautsean barruan < cofaüëan barrena (GGero 35); ik. § 5.3.4.*
- 1-250 *campoan... dabilzen < bere mantenuaren eta bicicayen garrayon campotic hari diren (GGero 35).*
- 1-251 *ate-zaiña < athal-çaiña (GGero 35). Aurrean, ezabatuta, ate-zaia; honi n bat erantsi dio lerro gainean, gero zaña jarri eta hau ere estali.*
- cergaitic ce < ceren (GGero 35).*
- 1-252 *zalegarria < gogo (GGero 35) < goço (Gero 35); aurrean gozoa, ezabatua. VB zalegarria (c.) "apetecible" (< HH).*
- ezti-gozoa < ezti (GGero 35).*
- 1-252/253 *ascoen gogocoa, guraricoa ta gustucoa da < anhitz baitarraica eta baitçaica aiher (GGero 35). Aurrean d eta bokal baten hasiera, ezabatuak: ziurrenik da hemen jarri nahi zuen hasieran. ascoen-i buruz, ik. § 5.1.1.4.*
- 1-253 *bear eguiten dabenac, lanic eguiten eztaben < travaillatcen direnec, travaillatcen ez-tiren (GGero 35); ik. § 5.5.1.*
- erle alperrac < alferrac (GGero 35).*
- 1-254 *esten colpez, cicadaz ta izpi zorrotzacaz < exten colpez (GGero 35) < ezten c. (Gero 35).*

- 255 laguntzatic. Eta celan beste gauza asco eguiten dituezan; eta guztiac ain ordenanza, zurtasun ta gobernu andiaz, ce dirudi ez dala erregueric bere erreinua ain ondo gobernatzen dabenic, nola erleac euren erregueaz batera bear eguiñaz gobernatzen daben eurena.
- 260 Bada, iñurriaren gobernuaz, zurtasunaz, lan-bearraz, etorquizuneraco eguiten daben probisiñoaz, bear dituen janariaz, bildu ta billatuten daben mantenuaz, noc cer esango dau? Norc eztau miretsico ta gogoeta eguingo? Espiritu santuac berac biralduten gaitu animalia chiqui onegana, cer eguin bear dogun icastera, diñola (Prov. 6): Zoaz, naguia, iñurriagana, eta gogoratu eguizuz aren videac eta videscac, joan-etorriac, inguruac, or-emen ibilteac, nequéc ta bearrac, eta icasico dozu zuc bere, celan bear dozun aurrera-coan ta beti bici, ibilli ta gobernatu; onec, iracasleric <26> ta bide-aurrecoric бага, berac bere buruz bilduten dau udan, negua igaroteco bear daben mantenua, janaria ta garaua. Eta garau au gordeten dau lurraren barruan, berac eguinico toqui, gorde-lecu ta garautegüetan. Eta ain da zur eta beguiratua ece, campoan ecer ecin izanez, bere bilduetara bildu bear dabenean, asten da jaten lenic garatu, cildu ta erne bear daben garautic; cerren bestela sortu ta
- 265
- 270

-
- 1-255 *laguntzatic* < *compaiñiatic* (GGero 35).
celan: gaínean, *nola*-ren orde, baina hau ezabatu gabe; ik. 1-80. oh.
beste gauza asco < *bertceric ere anhitz gauça* (GGero 35).
eguiten dituezan < *eguiten duten* (GGero 35).
- 1-255/256 *ordenanza, zurtasun ta gobernu andiaz* < *ordenantça handiarequin* (GGero 35).
1-256 *ce*: gaínean, *non-en* orde, baina hau ezabatu gabe, < *non* (GGero 35).
dirudi < *baitirudi ecen* (GGero 35).
- 1-257 *euren*: aurrean *bere*, ezabatua, < *bere* (GGero 36).
erregueaz batera < *erreguearequin batean* (GGero 36).
- 1-257/258 *bear eguiñaz* < *trabaillatuz* (GGero 36).
1-259 *etorquizuneraco*: leh. *etorquizuneco* < *ethorquizuneco* (GGero 36); ik. § 5.1.1.9.
1-260 *provisiñoaz, bear dituen janariaz* < *prouisioneaz, horniçoiñaz* (GGero 36). Ohartu plurala eta -az duela (ik. § 5.1.1.10).
bildu ta billatuten < *viltcen* (GGero 36).
- 1-263/264 *gogoratu* < *considera* (GGero 36).
1-264/265 *inguruac, or-emen ibilteac* < *eta itçul-inguruac* (GGero 36).
1-265 *zuc bere* < *çu ere* (GGero 36) < *çuc ere* (Gero 36).
1-266 *beti* < *bethiere* (GGero 36).
onec < *Harc* (GGero 336).
bide-aurrecoric < *quidariric* (GGero 36). VB *bideaurrecoa* (c.) "precursor".
- 1-268 *garau au* < *bihi hura* (GGero 36).
lurraren barruan < *lurrean barrena* (GGero 36). Orain ondo itzuli du (ik. 1-249. oh.).
- 1-269 *toqui, gorde-lecu ta garautegüetan* < *gambaretan eta bihitegüetan* (GGero 36).
beguiratua < *goithatu* (GGero 36).
- 1-270/271 *asten da... erne bear daben garautic* < *lehenic hozitu behar duen burutic hasten baitçaica bihiari* (GGero 36).
- 1-271/272 *sortu ta aci* < *sor* (GGero 36).

aci liteque a garaua, buztandu liteque, bedar biurtu liteque; eta guero andic ará, lan uts alperra jazo ta guerta lequiquio bere lenagoco zurtasun guztia.

275 Are gueiago, garatuac jan ezquero, lurraren bustitasun ta ecetasunac ganecoac usteldu eztaguiozan, ateretan dituz nosic bein campora axetu ta eguzquitutera; ta orduan eguraldi ta dempora onaren señalea dateque. Eta onela ta alan igaroten dau iñurriac bere negu lucea; eta eracusten deutso bacochari, celan ta ce moldez bear daben mantendu, gobernatu ta alperqueria guztia largaric, bere demporan bear eguin.

-
- 1-272 *buztandu liteque < buztan liteque (GGero 37).*
 1-272/273 *andic ará < handic harat (GGero 37); ik. § 5.3.3.*
 1-273 *lan uts alperra < alfer-lan (GGero 37); leh. alper, mugagabeen.*
jazo ta guerta < guertha (GGero 37).
 1-274 *Are gueiago = GGero 37.*
garatuac < hozidurac (GGero 37).
jan ezquero < ianez guero ere (GGero 37).
bustitasun ta ecetasunac < humidurac eta hecetasunac (GGero 37).
 1-274/275 *ganecoac usteldu eztaguiozan < gaiñeracoa ustel eztiçon (GGero 37).*
 1-275/276 *axetu ta eguzquitutera < airatcera eta iguzquizatcera (GGero 37). eguzquitu: cf. HH*
“asolearse”.
 1-276 *eguraldi ta dempora < dembora (GGero 37).*
 1-276/277 *onela ta alan < halatan eta hala (GGero 37).*
 1-277 *negu lucea < negua (GGero 37).*